

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

CONTRA FAUSTUM

LIBRI XXXIII.

LIBER XXII.

I. FAUSTUS dixit : « Cur Legem blasphematis et Prophetas? Minime quidem nos hostes sumus, aut inimici Legis ac Prophetarum, sed nec ullius omnino : adeo ut si modo per ipsos vos liceat, simus parati fateri falsa illa omnia esse, quæ de eis scripta sunt, et quorum causa videntur nobis exosi. Sed enim vos repugnatis, et scriptoribus assentiendo vestris, in crimen forsitan Prophetas innocentes adducitis, infamatis Patriarchas, dedecoratis et Legem, atque quod sit stultius, vultis et scriptores vestros non esse mendaces, et eos tamen religiosos ac sanctos, quorum hi flagitia et turpes conscripserint vitas. Quod quia utrumque pariter constare non potest, (oportet enim aut hos fuisse malos, aut illos mendaces et falsos :) »

II. « Age, si libet, assensu communi scriptoribus damnatis, defensionem suscipiamus Legis et Prophetarum. Legem autem nunc dico ego, non circumcisionem, nec

sabbata, et sacrificia, cæteraque hujusmodi Judæorum; sed eam quæ vere sit Lex, id est: « Non occides: Non mœchaberis: Non pejerabis¹, » et cætera. Cui quia olim diffamatae in gentibus, id est, ex quo mundi hujus creatura consistit, Hebræorum scriptores irruentes, tanquam lepram ac scabiem, abominanda hæc sua et turpissima præcepta commiscuerunt, quæ ad peritomen spectant, et sacrificia, age si es certo et tu amicus Legis, damna eos mecum, qui hanc violare ausi sunt hac commixtione inconvenientium eidem præceptorum: quæ præcepta, nisi et vos Legem non esse sciretis, nec Legis partem, utique aut eadem servare niteremini professi justitiam, aut vos coram fateremini esse non justos. Nunc vero et de illis quæ scelera prohibent mandatis, sollicita vobis est cura recte volentibus vivere; et de iis quæ pertinent ad Judæos, nulla fit mentio: quod quatenus excusatum vobis erit, nisi eandem Legem non esse constiterit? Denique si ut incenderis, intolerabile convicium judicans, si quis te negligentem præcepti hujus appellet, quo dictum est: Non occides, vel non mœchaberis, ita etiam exardesceres, si quis te et incircumcisum vocaret, et negligentem sabbati; erat intelligi procul dubio quod esset utrumque lex et Dei mandatum. Nunc vero et de illis superioribus laudem quæris et gloriam, si ea conserves: et de his nullam ejusdem boni jacturam metuis, quia contemnas. Quare constat hæc, ut dixi, non esse Legem, sed Legis potius maculas et scabiem: quæ si damnantur a nobis, damnantur ut falsa, non ut legitima. Nec tangit convicium hoc Legem, nec Legis auctorem Deum, sed eos qui hunc et illam nefariis suis religionibus inscripserunt. Ut autem interdum Legis nos reverendum nomen, cum Judaïca præcepta persequimur, lacessamus, vestro fit vi-

¹ Exod. xx, 23, et Deut. v, 17.

tio, qui inter Hebræicas institutiones et Legem nullum vultis esse discrimen: alioquin reddite Legi propriam dignitatem, Israëliticas ab eadem turpitudines tanquam verrucas incidite, deformationis ejus crimen scriptoribus imputate, et statim videbitis nos judaïsmi inimicos fuisse, non Legis. Legis nomen est quod vos decipit: quia cui jure debeat abscribi, non nostis. »

III. « Ad hæc et Prophetas et Patriarchas vestros cur nos blasphemare existimetis, ego non video. Namsi a nobis scripta hæc dictatae fuissent, quæ iidem commisisse leguntur, esset vestra hæc in nos non irrationabilis accusatio: ubi vero aut ab ipsis eadem scripta sunt contra honestatis morem, de vitiis captantibus gloriam, aut ab eorum sociis ac paribus, nostra quæ isthic culpa est? Damnamus enim detestati actus iniquos, quos ultro de se, nec interrogati confessi sunt rei: aut si hæc per invidiam scriptorum adversus eos malignitas finxit, puniantur scriptores, damnentur eorum libri, purgetur propheticum nomen indigna fama, gravitati atque censuræ suæ Patriarcharum reddatur auctoritas. »

IV. « Et sane fieri potuit, ut quemadmodum de Deo impudenter iidem tanta finxerunt, nunc eum in tenebris ex æterno versatum dicentes, et postea miratum cum vidisset lucem; nunc ignarum futuri, ut præceptum illud quod non esset servaturus Adam, ei mandaret; nunc et improvidum, ut eum latentem in angulo paradisi post nuditatem cognitam videre non posset; nunc et invidum ac timentem, ne si gustaret homo suus de ligno vitæ, in æternum viveret; nunc alias et appetentem sanguinis atque adipis ex omni genere sacrificiorum, zelantemque, si et aliis eadem offerrentur ut sibi; et nunc irascentem in alienos, nunc et in suos; nunc perimentem millia hominum ob levia quidem aut nulla commissa; nunc etiam

comminantem venturum se fore cum gladio, et parciturum nemini, non justo, non peccatori: fieri, inquam, potuit, ut et de Dei hominibus mentirentur, qui de Deo ipso tanta protervitate mentiti sunt. Sed vos consentite nobiscum, ut portent scriptores crimen, si vultis eodem liberari Prophetas. »

V. « Alioquin neque illa nos de Abraham scripsimus, quod habendæ prolis insana flagrans cupidine, et Deo, qui id jam sibi de Sara conjuge promiserat¹, minime credens, cum pellice volutatus sit sub conscientia (quo sit inhonestius) uxoris. Nec quod matrimonii sui infamissimus nundinator, idem avaritiæ ac ventris causa duobus regibus, Abimelech et Pharaoni², diversis temporibus, memoratam Saram conjugem suam sororem mentitus³, quia erat pulcherrima, in concubitu venditavit. Nec quod Loth ipsius frater de Sodoma liberatus, cum duabus filiabus suis in monte concubuit⁴; qui honestius arsisset in Sodoma ictu fulminis; quam in monte flagravat inconcessæ flamma libidinis. Sed nec quod Isaac eadem patri suo gessit ac paria, erga Rebeccam conjugem suam, fingens et ipse eam sororem, quo per ipsam viveret turpiter⁵. Nec quod Jacob filius ejus inter Rachel et Liam duas germanas sorores, earumque singulas famulas, quatuor uxorem maritus, tanquam hircus erraverit⁶, ut esset quotidie inter quatuor scorta certamen, quænam eum venientem de agrò prior ad concubitu raperet, interdumque etiam mercedibus in noctem ab invicem conducirerent eum. Item quod Judas filius ejus cum Thamar nuru sua dormierit⁷, post unius et alterius nuptias filii, deceptus, ut aiunt, habitu prostitutionis, in quem se transformaverat eadem, quæ socerum suum bene nosset cum

¹ Gen. xiv. 2. — ² Id. xx. 2. — ³ Id. xii. 12. — ⁴ Id. xix. 33. — ⁵ Id. xxvi. 7. — ⁶ Id. xxx. 3 et seqq. — ⁷ Id. xxxviii. 15.

hoc genere foeminarum semper habuisse commercium. Nec quod David post tot numero uxores, mulierculam quoque Uriæ militis sui mœchatus sit, ipsumque perdidit in bello¹. Nec quod Salomon filius ejus trecentas uxores et septingentas concubinas habuerit, et regum filias sine numero². Nec quod Osee Prophetarum primus de fornicaria muliere filios fecerit: cui turpitudini, quo sit deterius, ascribitur et consilium Dei³. Sed nec illud, quod Moyses homicidium fecerit, quod spoliaverit Ægyptum, quod bella gesserit, quod crudelia multa et mandarit et fecerit, quod ne ipse quidem uno contentus matrimonio fuerit⁴. Hæc, inquam, et horum similia, quæ in diversis eorum habentur libris, nihil a nobis scriptum, nihil dictatum est: sed aut scriptorum vestrorum ista commenta sunt falsa, aut patrum crimina vera. Vos utrum vultis eligite: nam nos, aut hos, aut illos pariter detestari necesse est, quia tam malos et turpes odimus, quam mendaces. »

VI. Augustinus respondit: Nec sacramenta Legis intelligitis, nec facta Prophetarum; quia neque sanctitatem, neque justitiam cogitare nostis. Sed de præceptis et sacramentis Veteris Testamenti sæpe ac multa jam diximus, ut intelligeretur aliud ibi fuisse quod per gratiam Novi Testamenti faciendo donaretur implendum, aliud quod per veritatem patefactam removendo demonstraretur impletum: eum Dei et proximi dilectione susciperetur Legis perficienda præceptio, circumcisionis autem atque aliorum illius temporis sacramentorum cessatione ostenderetur Legis persoluta promissio. Præceptum quippe reos faciebat ad desiderandam salutem, promissum autem

¹ 2 Reg. xi. 4, 15, et 3 Reg. xi. 2. — ² Cant. vi. 7. — ³ Osee, 1, 2. — ⁴ Exod. ii. 12; iii. 12; xi. 2; xii. 35; xvii. 9 et xxxii. 27. Num. xxxiii. 32, et Deut. vii. 5.

figuras celebrabat ad expectandum Salvatorem : ut per adventum Novi Testamenti illos liberaret gratia donata, illas auferret veritas reddita. « Ipsa enim Lex quæ per » Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum » facta est¹ : » gratia scilicet, ut data indulgentia peccatorum, quod præceptum erat ex Dei dono custodiretur ; veritas autem, ut ablata observatione umbrarum, quod promissum erat ex Dei fide præsentaretur.

VII. Proinde isti, qui ea quæ non intelligunt reprehendentes, lepram vel scabiem seu verrucas Legis esse dicunt promissivas figuras sacramentorum, similes sunt hominibus, quibus displicent ea quorum non capiunt utilitatem : veluti si surdus videns moveri labia loquentium, tanquam superfluos oris motus deformesque reprehenderet ; vel si quisquam cæcus laudata sibi aliqua domo, vellet palpando probare quod dicitur, et parietum levitatem manu pertractans, in fenestras irrueret, easque velut inconvenientes illi æqualitati redargueret, cavernasque ruinosas putaret.

VIII. Jamvero facta Prophetarum etiam ipsa prophetica et mystica fuisse, quid agam ut intelligant, quorum mentes vanitas occupavit, ita ut putent credi a nobis etiam ipsum Deum aliquando in tenebris esse versatum, quia scriptum est : « Tenebræ erant super abyssum² : » tanquam nos abyssum dicamus Deum, ubi tenebræ erant, quia lux ibi non erat, antequam Deus verbo faceret lucem³. Sed quia non distinguunt inter lucem quod est ipse Deus, et lucem quam fecit Deus, ideo putant esse consequens, ut in tenebris ipse fuerit, antequam faceret lucem, cum tenebræ essent super abyssum, antequam diceret : « Fiat lux, et facta est lux³. » Sicut enim in Novo Testamento utrumque de illo dicitur,

¹ Joan. 1, 17. — ² Gen. 1, 2. — ³ Ibid. 3.

nam et Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ, ibi legimus⁴ : et Deus qui dixit de tenebris lumen clarescere, claruit in cordibus nostris, itidem ibi legimus⁵ : sic et in illis veteribus libris : « Et candor est lucis æternæ³, » dictum est de Sapientia Dei, quæ utique facta non est, quia per illam facta sunt omnia⁴, et de luce quadam, quæ non nisi per illam fieri potest, hoc modo ibi dicitur : « Tu illuminabis lucernam meam, Domine Deus meus, » illuminabis tenebras meas⁵. » Sicut et ab initio cum tenebræ essent super abyssum : « Dixit Deus : Fiat lux, » et facta est lux⁶ : » quam non fecisset, nisi lucifica lux, quod est Deus.

IX. Sicuti enim Deus sibi sufficit ad æternam beatitudinem, et ex hac abundat ad faciendos beatos ; ita sibi sufficit ad æternam lucem, et ex hac abundat ad faciendos illuminatos : nullius bonum cupiens, cum ipso fruatur omnis voluntas bona ; nullius malum timens, cum ipso deseratur omnis voluntas mala ; quia nec auget eum, qui ejus dono beatus est ; nec terret eum, qui ejus judicio miser est. Talem Deum, Manichæi, non colitis, longe ab illo facti estis, dum phantasmata vestra sectamini, quæ cor vestrum vanum et vagum, lucem istam cœlestium corporum per carnis oculos hauriens, vobis multiplici fictione dilatavit atque variavit. Lux ista, quamvis et ipsam Deus fecerit, longe incomparabilis est etiam illi luci, quam fecit Deus in mentibus piorum, quas a tenebris lucificat, sicut ab impietate justificat : quanto magis illi inaccessibili, quæ ista omnia facit ? Nec omnibus inaccessibilis est : « Beati enim mundicordes, quoniam ipsi Deum » videbunt⁷. » Deus autem lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ⁸ : impii vero non videbunt lumen⁹, sicut dicit

¹ 1 Joan. 1, 5. — ² 2 Cor. 1v, 6. — ³ Sap. vii, 26. — ⁴ Joan. 1, 3. — ⁵ Psal. xvii, 29. — ⁶ Gen. 1, 5. — ⁷ Matth. v, 8. — ⁸ 1 Joan. 1, 5. — ⁹ Isaï. l, 10.

Isaias. Talibus ergo est inaccessibleis illa lucifica lux, quæ non solum illam spiritalem lucem in sanctorum mentibus, sed etiam istam corporalem fecit: non ad quam prohibeat accedere malos, sed quam facit oriri super bonos et malos¹.

X. Cum ergo essent tenebræ super abyssum, ille qui erat lux, dixit: « Fiat lux². » Quæ lux lucem fecerit, manifestum est, manifeste enim positum est: « Dixit » Deus: » quam tamen lucem fecerit, non ita manifestum est. Utrum enim illam, quæ in mentibus Angelorum est, id est, ipsos tunc spiritus rationales Deus fecerit, an corporalem quamdam lucem, remotam etiam ab aspectibus nostris in sublimibus hujus mundi locis, inter studiosos divinarum Scripturarum concorditer disputatur. Quarto enim die fecit ista conspicua cœli luminaria. Quæ rursus utrum simul cum sua luce facta sint, an ex illa, quæ jam facta erat, quodam modo accensa sint, similiter quæritur. Quælibet sane lux facta sit, quando cum essent tenebræ super abyssum: « Dixit Deus: Fiat lux: » creatam tamen lucem a creatrice luce factam esse non dubitat, quisquis sanctas litteras pie legendo fit dignus qui intelligat.

XI. Nec ideo putandus est Deus, antequam faceret lucem, in tenebris habitasse, quia Spiritus Dei superferebatur super aquas³, cum prædictum fuisset: « Tenebræ erant super abyssum. » Abyssus namque est aquarum inæstimabilis profunditas. Unde potest occurrere carnali prudentiæ, velut in iis tenebris, quæ erant super abyssum, habitaverit Spiritus Dei, de quo dictum est: « Ferebatur super aquas, » non intelligenti quemadmodum lux luceat in tenebris⁴, et tenebræ eam non comprehendant, nisi per Dei verbum fiant lux, et dica-

¹ Matth. v, 45. — ² Gen. 1, 3. — ³ Ibid. 2. — ⁴ Joan. 1, 5.

tur eis: « Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in » Domino¹. » Quod si rationales mentes per voluntatem impiam tenebræ lucem sapientiæ Dei nusquam absentem comprehendere non possunt, quod ab ea longe sint affectu, non loco, quid mirum si Spiritus Dei, qui superferebatur super aquas, superferebatur etiam super aquarum tenebras, incomparabili quidem longinquitate, sed substantiæ, non locorum.

XII. Scio quidem istis quam surdis hæc cantem: nec tamen despero quod cantici mei veritas inventura sit aurem suam, quam Dominus aperuerit, a quo sunt vera quæ dicimus. Istos autem, quales divinarum Scripturarum iudices patimur, quibus etiam displicet, quod Deo placuerint opera sua, quem tanquam insolitam lucem miratum esse reprehendunt, quia scriptum est: « Et » vidit Deus lucem, quia bona est²? » Approbat enim opera sua, quia placent ei, quæ fecit, et hoc est videre quia bona sunt. Neque enim aliquid invitus facere cogitur, ut quod ei non placet faciat; aut in aliquid faciendum imprudens labitur, ut factum esse displiceat. Cur autem istis non displiceat, quod Deus noster opus suum vidit, quia bonum est: quandoquidem Deus eorum cum membra sua mersit in tenebras, velum contra se posuit? Non enim quod fecit vidit, quia bonum est: sed noluit videre, quia malum est.

XIII. Miratum sane Faustus Deum nostrum dixit, quod scriptum non est: nec omnino est consequens ut cum aliquis vidit quia bonum est, etiam miratus dicatur. Multa enim bona videntes non miramur, tanquam præter opinionem ita sint; sed tantummodo approbamus, quod ita esse debuerint. Verumtamen ostendimus eis, non in Vetere Testamento cui malitiose calumniantur,

¹ Ephes. v, 8. — ² Gen. 1, 4.

sed in Novo quod ut imperitos fallant accipiant, Deum esse miratum. Christum enim fatentur Deum, et hanc in laqueo suo velut escam dulcissimam ponunt, qua Christo deditos capiant. Deus ergo miratus est, cum Christus miratus est: sic enim scriptum est in Evangelio, quod audita fide cujusdam Centurionis miratus est, et ait Discipulis suis: « Amen dico vobis, non inveni tantam fidem » in Israël¹. » Ecce nos ut potuimus, exposuimus. Vidit Deus quia bonum est²; et melius fortassis exponunt ista meliores: exponant et isti quare sit miratus Jesus, quod antequam fieret, præsciebat; et antequam audiret, utique noverat. Quamquam enim plurimum intersit, utrum videat aliquis quia bonum est, an etiam miretur: in hoc tamen est nonnulla similitudo, quia etiam Jesus lucem fidei miratus est, quam in corde illius Centurionis ipse fecerat, qui verum est lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum³.

XIV. Quem posset certe aliquis impius paganus ita calumniari et reprehendere in Evangelio, sicut Deum Faustus in Vetere Testamento. Diceret enim et ille improvidum Christum, non solum ex hoc quod miratus est Centurionis fidem; verumetiam quod Judam inter Discipulos elegit⁴, qui mandata ejus non erat servaturus, sicut reprehendit iste, cur præceptum in paradiso datum fuerit homini non facturo⁵. Culparet etiam illud, quod scire non potuerit quis eum tetigerit, quando tetigit fimbriam vestimenti ejus, quæ fluxum sanguinis patiebatur⁶: sicut iste culpavit Deum nescisse ubi lateret Adam. Credo quia dixerit: « Adam ubi es⁷? » Sicut dixit Christus: « Quis me tetigit⁸? » Diceret et invidum ac timentem,

¹ Matth. viii, 10. — ² Gen. 1, 4. — ³ Joan. 1, 9. — ⁴ Matth. viii, 10 et Joan. vi, 71. — ⁵ Gen. 11, 16 et 11, 1. — ⁶ Marc. v, 30 et Luc. viii, 45. — ⁷ Gen. 11, 9. — ⁸ Matth. xxv, 11.

ne si intrarent quinque aliæ virgines in regnum ejus, viverent in æternum; contra quas ita clausit, ut nec miserabiliter pulsantibus aperiret, velut obliviscens quod ipse promiserat, dicens: « Pulsate et aperietur vobis¹: » sicut iste invidiæ timorisque arguit Deum, quod ad vitam æternam non admiserit peccatorem. Diceret et appetentem, non pecudum, sed hominum sanguinis, quia dixit: « Qui perdiderit animam suam propter me, in vitam æternam inveniet eam²: » sicut iste de sacrificiis animalium, quibus figuris promittebatur sacrificium sanguinis, quo redempti sumus, voluit calumniari. Reprehenderet et zelantem, quia cum ementes et vendentes de templo flagellando ejecisset³, commemoravit Evangelista de illo esse scriptum: « Zelus domus tuæ comedit me⁴: » sicut iste accusavit zelantem Deum, quod aliis sacrificari vetuisset. Diceret irascentem in suos et in alienos: in suos quidem, quia dixit: « Servus qui scit voluntatem domini sui, et non facit digna, plagis vapulabit multis⁵; » in alienos autem, quia dixit: « Si quis vos non receperit, excutite illis pulverem de calceamentis vestris. Amen » dico vobis, quia tolerabilius erit Sodomæ in die judicii, quam illi civitati⁶: » sicut iste criminatur irascentem Deum, nunc in alienos, nunc in suos, quos utrosque Apostolus commemorat, dicens: « Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt; et quicumque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur⁷. » Diceret et trucidentem et effudentem multorum sanguinem oblevia quidem vel nulla commissa. Leve quippe aut nullum commissum pagano videretur, vel non habere in convivio nuptiarum vestem nuptialem⁸, propter quod Rex noster in Evangelio jussit hominem ligatis manibus et pe-

¹ Matth. vii, 7. — ² Id. x, 39. — ³ Joan. 11, 15. — ⁴ Psal. lxxviii, 10. — ⁵ Luc. xii, 47. — ⁶ Matth. x, 14. — ⁷ Rom. ii, 12. — ⁸ Matth. xxii, 13.

dibus projici in tenebras exteriores; vel nolle super se Christum regnare, propter quod peccatum ait: « Illos » autem qui noluerunt me regnare sibi, adducite, et interficite coram me¹: » sicut iste accusavit Deum in Vetere Testamento, qui ei visus est propter levia vel nulla commissa, hominum millia trucidare. Jamvero illud quod reprehendit Faustus, minantem Deum venturum se esse cum gladio, quo non parceret, nec justo, nec peccatori: quomodo paganus ille reprehenderet, audiens apostolum Paulum dicere de Deo nostro: « Quia Filio proprio non » pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum². » Audiens et Petrum cum de magnis tribulationibus sanctorum et interfectionibus loqueretur, ad tolerandum exhortantem et dicentem: « Tempus est ut iudicium incipiat a » domo Domini: et si initium a nobis, qualis finis erit » eis, qui non credunt Domini Evangelio? Et si justus » quidem vix salvus erit, peccator et impius ubi perebunt³? » Quid enim justius Unico, cui tamen Pater non pepercit? Et quid evidentius, quod nec justis parcat, emendans eos varietate tribulationum, cum de hac re aperte sit dictum: « Et si justus vix salvus erit? » non solum enim in Vetere Testamento scriptum est: « Quem » enim diligit Deus, corripit; flagellat autem omnem filium quem recipit⁴: » et, « Si bona percepimus de » manu Domini, mala non sustineamus⁵? » sed etiam in Novo: « Ego quem amo, arguo et castigo⁶: » et illud, « Si enim nos ipsos dijudicavimus, a Domino non iudicemur: cum iudicamur autem, a Domino corripimur, » ne cum mundo damnemur⁷. » Sed tamen si Paganus in Novo Testamento talia reprehenderet, qualia isti reprehendunt in Vetere, nonne et ipsi ea defendenda suscipe-

¹ Luc. xix, 27. — ² Rom. viii, 32. — ³ 1 Petr. iv, 17, 18. — ⁴ Prov. iii, 21. — ⁵ Job, ii, 10. — ⁶ Apoc. iii, 19. — ⁷ 1 Cor. xi, 31.

rent? Quod si facere possent, qua tandem vecordia hictalia reprehendunt, qualia ibi defendunt? Si autem non possent, cur in uno tantum, ac non potius in utroque Testamento, quod non intelligentibus impiis pravum videretur, idem non intelligentibus piis rectum, sed tectum credi oportere concedunt?

XV. An forte, quæ de Novo Testamento similia protulimus, ipsa quoque audent dicere falsa esse atque perversa, privilegio illo suo diabolico, ut quidquid est in Evangelio vel Epistolis canonicis, quo adjuvari hæresim suam putent, id esse a Christo et Apostolis dictum teneant atque suadeant; quidquid autem ex iisdem codicibus adversus eas sonuerit, immisum ab infalsatoribus ore impudenti ac sacrilego non dubitent dicere? Cui furori eorum, auctoritatem omnium librorum extinguere atque abolere conanti, jam supra, quantum suscepti operis ratio sinere videbatur, non pauca respondi.

XVI. Nunc illud admoneo, ut cum insanas et sacrilegas fabulas suas christiani nominis pallio velare contendant, videant tamen, quando ista contra Scripturas christianas disputant, non a nobis contra Paganos tantum, sed etiam contra Manichæos, veritatem codicum divinorum Testamenti utriusque defendi. Et ista quidem, quæ modo Faustus velut indigna Deo de nostris veteribus litteris in sermone suo posuit, contra Paganum et in Evangelico vel Apostolico sermone talia reprehendentem ita fortasse defenderem, ut paria de auctoribus eorum, sicut Paulus noster apud Athenienses fecit, commemorarem¹. Invenirem enim fortasse et in litteris eorum Deum mundi creatorem ac fabricatorem, et lucis hujus institutorem; qui tamen antequam eam conderet, non jacebat in tenebris: et ex opere suo perfecto elatum esse gaudio; quod

¹ Act. xvii, 22.